

AB SOSYAL POLİTİKASININ KAVRAMLARINI YENİDEN DÜŞÜNMEK: Güvenceli Esneklik, Sosyal Diyalog ve Sosyal Dışlanma Üzerine Notlar

Gamze YÜCESAN ÖZDEMİR*

Bu çalışma, AB sosyal politikasının, son dönemde, kendi ördüğü kavramlarla yarattığı epistemik şiddeti sorgulamayı amaçlamaktadır. AB sosyal politikası, güvenceli esneklik, sosyal diyalog ve sosyal dışlanma gibi kavramlarla, toplumsal gerçekliklerin anlaşılmasını önlemekte ve düşünce kalıplarını, bu kavramlar içinde tutsaklaştırmaktadır. Bu epistemik şiddetin, AB'ye uyum çerçevesinde, yeni kavramlarla üretilen bir sosyal politika alanına da uyum sürecinde olan Türkiye için anlaşılması ve açıklanması önemlidir. Bu çalışma, AB sosyal politikasının kurucu kavramlarını (güvenceli esneklik, sosyal diyalog ve sosyal dışlanma) incelemeyi ve bu kavramların neleri görünmez kıldığını, neleri gözardı ettiğini ve neleri yok saydığını tartışmaya açmayı hedeflemektedir.

Anahtar kelimeler: Sosyal politika, sosyal dışlanma, güvenceli esneklik, sosyal diyalog, Avrupa Birliği

Son dönemde, sosyal politika alanında derin bir dönüşüm yaşanmaktadır. Avrupa Birliği (AB)¹ sosyal politikası, aynen bir dil gibi, kendi “kavramlarını” oluşturmakta ve belirli bir gerçekliğin, paylaşılan ortak kavramlarla algılanması ve anlaşılması için bir kavramsal çerçeve işlevi görmektedir. Güvenceli esneklik, adil iş, sosyal dışlanma, sosyal diyalog, sosyal dayanışma ve yoksulluğu azaltma stratejileri, toplumsal cinsiyetin çalışma hayatında yaygınlaştırılması, eşit fırsatlar politikası, AB sosyal politikasının kavramlarından başlıcalarıdır.

AB sosyal politikasının “yeni kavramları”, üye ülkeler kadar, Türkiye gibi AB ile uzun ve sancılı bir süreç içinde olan ülkeler için de önemlidir ve belirleyicidir. Türkiye, AB'ye uyum çerçevesinde, aynı zamanda bu “yeni kavramlar”la üretilen bir sosyal politika alanına da uyum süreci içerisinde. AB ve Türkiye arasındaki müzakere süre-

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, İletişim Fakültesi

¹ Avrupa Birliği'nin kurumsal yapısı, kuruluşundan bugüne değişik adlarla ifade edilmiştir. Bu çalışmada, Avrupa Birliği (AB) adlandırması, tüm süreçler için kullanılacaktır.

cinin belgeleri olan katılım ortaklığı belgeleri,² ulusal programlar³ ve ilerleme raporları⁴ incelendiğinde, sosyal politika ile ilgili bölümlerde bu kavramların kullanımı açıktır.

Son dönemde, AB sosyal politikasının, emek-sermaye ilişkilerinde yaşanan dönüşümler karşısında, dönüşümleri analiz edebilmek için kullandığı kavramlar, sosyal bilimlerdeki diğer kavramlar gibi, güç ilişkileri tarafından belirlenen bir düzlemde var olmaktadır. Diğer bir deyişle, kavramlar, sosyal bilimlerde farklı yaklaşımların ürünüdürler. Sosyal bilimlerde yaklaşımı belirleyen ve/veya tanımlayan da, bu yaklaşımın, toplumdaki güç ilişkileri karşısındaki konumudur. Her yaklaşım, güç ilişkilerine taraf olan kesimlerin çıkarları ile ya örtüşür ya da çatışır. Diğer bir deyişle, sosyal bilimlerde yaklaşımlar, güç ilişkisine taraf olanların çıkarlarına uydukları ölçüde yansız ve nesnel olamazlar. Bazı yaklaşımların ve onların ürettiği kavramların genel kabul görmeleri ve uygulamaya konu olmaları, bu yaklaşımların, ele aldıkları toplumsal olguyu doğru bir şekilde açıkladıkları anlamına gelmez. Dolayısıyla, AB sosyal politikasının ürettiği kavramlarla, toplumsal gerçeklik giderek tanımlanamaz/tanınamaz hale gelmiştir.

AB sosyal politikası, son dönemde, kendi ördüğü kavramlarla ve dayandığı epistemoloji ile bir epistemik şiddet yaratmaktadır. Bu epistemik şiddet, alışılmış açıklamalar ile toplumsal gerçeklikleri anlaşılmasız kılmakta, farklı düşünceleri alışılmış düşünce kalıpları içinde tutsaklaştırmakta ve farklı yaklaşımları cezalandırma tehdidini savurmaktadır.⁵ Bu epistemik şiddet, Türkiye gibi AB ile uyum süreci içinde olan aday ülkeler için daha da vahim olmaktadır. Bu çalışma, bu epistemik şiddete verilmesi gereken bir cevap olarak düşünülebilir. Dolayısıyla, bu çalışma, AB sosyal politikasının kurucu kavramlarını incelemeyi ve bu kavramların neleri görünmez kıldığını, neleri gözardı ettiğini ve neleri yok saydığını tartışmaya açmayı hedeflemektedir.

² Katılım ortaklığı belgeleri, AB tarafından tek taraflı olarak hazırlanmakta ve aday ülkelerin, Kopenhag kriterleri doğrultusunda yerine getirmek zorunda oldukları siyasi ve ekonomik kriterleri ve AB müktesebatına uyum konularını içermektedir. Türkiye için 2001, 2003, 2005, 2007 yıllarında hazırlanmış dört katılım ortaklığı belgesi bulunmaktadır.

³ Ulusal programlar, aday ülkeler tarafından katılım ortaklığı belgeleri göz önüne alınarak, AB mevzuatının ülkeye hangi süre ve hangi araçlarla aktarılacağına dair belgelerdir. Türkiye'nin 2001 ve 2003'te hazırladığı iki ulusal program bulunmaktadır.

⁴ İlerleme raporları, AB'nin aday ülkelerin AB müktesebatı konusunda sağladıkları gelişmeleri değerlendirdikleri raporlardır. 1998-2007 yılları arasında Türkiye ile ilgili dokuz ilerleme raporu yayınlanmıştır.

⁵ Epistemik şiddet üzerine bkz. Fuat Ercan ve Şemsa Özar, "Emek Piyasası Teorileri ve Türkiye'de Emek Piyasası Çalışmaları", *Toplum ve Bilim*, 86, 2000, s. 22-72.

Sosyal politika alanına emek-yanlısı bir bakış açısı için, en önemli ve sorunlu alan ve bu çalışmanın ilk uğrağı, bir kurum olarak AB değerlendirmesi ile sosyal mücadelelerin gerçekleştiğı eski kıta olarak Avrupa değerlendirmesidir. Emek-yanlısı bir bakışta, Avrupa'nın, 19.yüzyılın ortalarından başlayarak kesintisiz mücadelelerle oluşturduğu Avrupa toplum modeli önemli kazanımları işaret etmektedir. "Sosyal Avrupa" olarak önemsenen ve benimsenen bu coğrafyadır ve bu coğrafyadaki sosyal mücadeleler tarihidir. AB ise, bir kurum olarak, sermaye çıkarları⁶ doğrultusunda şekillenen, neoliberal ekonomi ve siyaset politikaları uygulamayı hedefleyen bir düzenleyici yönetim aygıtıdır. Dolayısıyla, "sosyal mücadeleler alanı olarak Avrupa mı yoksa bir düzenleyici yönetim aygıtı olarak AB mi?" sorusu önemlidir.

AB sosyal politikasının kurucu kavramlarını incelemeye hedefleyen bu çalışmanın ikinci uğrağı ise, AB sosyal politikasını incelemektir. Sosyal politika, sınıflararası çelişkileri gündemine alan ve eşitsizlikleri ve çatışmayı yine sınıflararası güç dengesi ve mücadelesi içinde düzenleyen bir kavrayıştır. Dolayısıyla, sosyal politika uygulamalarını incelemek, bize sınıflararası mücadele hakkında ve bu mücadelenin iktisadi, siyasi ve ideolojik yapılarıdaki yansımaları hakkında çok şey söylemektedir. Diğer bir deyişle, kapitalizmin tarihsel süreci içinde sınıflararası mücadelede ibrenin sermayeye doğru yöneldiğı anlarda sosyal politikanın tanımı, içeriğı ve üretimi ile sınıflararası mücadelede ibrenin emeğe doğru yöneldiğı anlarda sosyal politikanın tanımı, içeriğı ve üretimi oldukça farklıdır. AB sosyal politikasının tanımı, içeriğı, üretimi ve politika önerileri, küresel kapitalizmde sermayenin toplumsal yaşamın her alanında güçlendiğı bir anda değişmiştir. Dolayısıyla, AB sosyal politikası, "sermaye"nin savunduğı sosyal politika alanını oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın üçüncü uğrağı ise, AB sosyal politikasındaki kavramları mercek altına almaktır. Sosyal bilimciler, yeni gerçeklikler keş-

⁶ 1987 yılında kuruluşundan bugüne AB politikaları üzerinde göz ardı edilemeyecek bir oluşum ERT (*European Round Table of Industrialists*)'dir. ERT, Avrupa'nın en büyük 45 şirketinin CEO'sundan oluşmaktadır. ERT üzerine detaylı okuma için bkz. Bastiaan Van Apeldoorn, *Transnational Capitalism and the Struggle over European Integration*, Routledge, 2002; Maria Green Cowles, "Setting the Agenda for the New Europe: The ERT and EC 1992", *Journal of Common Market Studies*, 33 (4), 1995, s. 501-526; O. Hollman ve K. Van der Pijl, "Structure and Process in Transnational European Business", *A Ruined Fortress? Neoliberal Hegemony and Transformation in Europe* (Ed. A. Cafruny ve M. Ryner), Rowman ve Littlefield, 2003, s. 71-93.

fetmekten öte de, çoğu insan için “apaçık” gözükten gerçeklikleri sorgularlar ve “apaçık” gözükten gerçeklikleri yeniden tanımlarlar. Dolayısıyla, alışlagelmiş/kullanılagelen ve birçokları için anlamı “apaçık” olan kavramlar üzerine düşünmek önemlidir. Bu çalışma, AB sosyal politikasına temel teşkil eden tüm düzenlemeler, metinler ve programlarda sürekli ve sıklıkla kullanılan üç kavram üzerine yoğunlaşmaktadır: güvenceli esneklik, sosyal dışlanma ve sosyal diyalog. AB sosyal politikası alanını kuran bu kavramlar, bir yapbozun parçaları gibi birbirleriyle uyumlu gözükmektedirler. Asıl olan, bu kavramların neleri içerdiğini, neleri dışarıda bıraktığını ve egemen söyleme nasıl eklemeliğini tartışmaktır.

Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümü, sosyal mücadeleler alanı olarak Avrupa’ya karşı bir düzenleme aygıtı olan AB’nin sosyal politikasını tanımlamayı amaçlamaktadır. Diğer bir deyişle, Avrupa sosyal politika geleneğine karşı AB sosyal politikasını irdelemeyi hedeflemektedir. İkinci bölümde ise, AB sosyal politikasının temel kavramları olan güvenceli esneklik, sosyal dışlanma ve sosyal diyalog incelenecektir.

AVRUPADA SOSYAL POLİTİKA GELENEĞİNE KARŞI AB SOSYAL POLİTİKASI

“Piyasaya karşı bir koruma aracı olarak sosyal politika, ona asıl rengini veren Avrupa sosyal geleneği ve bu geleneğin bir uzantısı olan AB sosyal politikası”⁷ önermesi ne ölçüde kabul edilebilir? Bu bölüm, bu önermeyi tartışmaya açmayı hedeflemektedir. Bu bölümün iddiası ise, iki yüzyılın sosyal mücadelesinin birikimi olan Avrupa’da sosyal politika geleneği ile AB mevzuatında yer alan sosyal politika arasındaki rabitanın bir devamlılık/süreklilikten öte bir kopuş olduğudur.

Kıta Avrupası merkezli bir kavram olarak ortaya çıkan sosyal politika,⁸ sanayileşmenin ve kapitalizmin yarattığı tahribat nedeniyle yükselen sosyal mücadelelerin kazanımı olarak ortaya çıkan siyasalar

⁷ Aziz Çelik, *AB Sosyal Politikası: Uyum Sürecinin Uyumsuz Alanı*, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2006, s. 13.

⁸ Bu kavram, Türkçe’ye Almanca *sozialpolitik*’den aktarılmıştır. Fransızca’da uzun yıllar sosyal ekonomi (*economie sociale*) kavramı kullanılmıştır. Türkçede bir dönem sosyal siyaset olarak kullanılmıştır. Sosyal ekonomi ve sosyal siyaset kavramları, sosyal politikanın, sınıflararası çelişkileri gündemine alan ve eşitsizlikleri ve çatışmayı yine sınıflararası güç dengesi ve mücadelesi içinde düzenleyen bir kavrayış olarak algılanması yönünde daha kapsamlı kavramlardır. Sosyal politika kavramı ise, süreci, uygulamaya dönük bir siyasalar bütünü olarak kurgulamaya çok daha müsaittir.

ve bunları meşrulaştırın ilkeler biçimlerine bürünür.⁹ Sosyal politika, İkinci Dünya Savaşı sonrası refah devleti kavramıyla genişlemiştir. Keynesyen sosyal refah devleti döneminde, Avrupa’da, sosyal politikanın temel unsurları, sosyal güvenliğin kapsamının geniş ve cömert olması, ücret ve gelir dağılımının eşitlikçi olması, işçilerin örgütlü ve politik alanda etkin olması, kamu hizmetlerinin varlığı ve sosyal güvenlik kurumları olarak özetlenebilir.

Avrupa’da sosyal politika geleneği, kapitalizmin, aydınlanmanın, insan haklarının, yurttaşlığın ve demokratikleşmenin oluşum izleğinde gerçekleşmiştir. Bu gelenek, Avrupa toplum modeli olarak adlandırılacak bir eksenle kendi etkilerini gösterir. Kimi yorumculara göre bu model, üç saç ayağı üzerinde yükselmektedir: a) kapitalist ekonomik yapı, b) çoğulcu ve demokratik bir siyasal yapı ve c) sosyal refah devleti politikaları.¹⁰

Avrupa’da sosyal politika geleneği, yukarıdaki modellemenin yanı sıra, “emeğin anayasallaşması” kavramı ve bu kavramın gönderme yaptığı toplumsal süreçlerle de açıklanabilir. Anayasallaşma kavramı, en dar içeriğiyle, emeğin haklarının anayasal bir meşruiyet içermesi halidir. Emeğin anayasallaşması kavramı, daha geniş haliyle, emeğin kurucu rolünün, toplumun tahayyülünde ve bu toplum tahayyülüne dayanan hukuki düzenlemelerde “apaçık”¹¹ bir gerçeklik olarak varolmasıdır.¹² Hak nosyonunun kolektif/sosyal içerik kazanması ise, sınıfsal taleplerin, toplum adına serbest piyasa düzenine ve ücret sistemine müdahale edebildiği noktada başlar. Diğer bir deyişle, emeğin anayasallaştığı bir toplumda, sosyal politika, “sınıfsal içerikli kolektif haklara” dayanan insanların, “üretim ilişkileri içerisindeki konumları” nedeniyle devlete karşı ileri sürebilecekleri haklar olarak algılanabilir. Bu noktada, devlete düşen yükümlülük, bir şey yapmama ve/veya karışmama anlamında negatif bir yükümlülük değil; haklılığı siyasi, hukuki ve ideolojik boyutlarda tartışma götürmeyen talepler karşısında, politikalar geliştirip maliyetine katlanarak eylem yapmak anlamında pozitif bir yükümlülüktür.

⁹ Avrupa’da sosyal politika oluşumunun köklerini 16. yüzyıl İngiltere’inde Yoksul Yasaları (*Poor Law*)’na kadar geriye götürenler de bulunmaktadır.

¹⁰ Meryem Koray, *Avrupa Toplum Modeli*, Ankara, İmge Yayınları, 2005.

¹¹ Apaçık olma halinin geniş bir tanımı için bkz. Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, (çev. Alp Tümerterkin), İthaki Yayınları, İstanbul, 2003.

¹² Michael Hardt ve Antonio Negri, *Labor of Dionysus: A Critique of the State-Form*, Minnesota: University of Minnesota Press, 1994, s. 71.

Benimsenen açıklama her ne olursa olsun, Avrupa'nın kapitalist gelişim çizgisine tescilli bir sosyal politika geleneği olduğu söylenebilir. Avrupa'da sosyal politika geleneğinin yarattığı toplumsal uzlaşma "Sosyal Avrupa" olarak da adlandırılmaktadır.¹³ "Sosyal Avrupa", kamu hizmetinin sınırlarının en üst seviyelere ulaştığı liberal korporatist/Keynesyen dönemde, bölüşümünden toplumun geniş kesimlerinin pay alabildiği ve refahın görece olarak yaygınlaştığı bir Avrupa'yı betimlemektedir.¹⁴

Avrupa'da sosyal politika geleneği, Avrupa toplum modeli ve/veya "Sosyal Avrupa", son yıllarda ciddi bir tehdit altındadır. Kapitalist dünya sisteminin kendisini ekonomik, siyasal ve ideolojik olarak yeniden tanımladığı 1970'li yılların sonunda, Keynesyen iktisat politikaları ve ona dayalı sosyal uzlaşma etkisini kaybetmeye başlamıştı. 1970'li yılların sonu, Atlantik ölçeğinde sermaye birikim stratejilerinde ciddi dönüşümlerin başladığı bir döneme denk geliyordu. 1970'li yılların sonu, toplumsal sınıflar arasındaki güç ilişkilerinin yeniden yapılanacağı anlamına geliyordu. Kapitalizmin yapısal krizi ve bunun toplumsal etkileri, sınıflararası güç dengelerini emeğin aleyhine bozan politikaları uygulamayı amaçlayan hükümetlere meşru bir zemin sağladı. Sınıflararası güç dengelerini emeğin aleyhine bozan politikalar ise neoliberal söyleme dayanmaktaydı. Neo-liberal söylemin konumuz açısından en çarpıcı yanı "piyasayı topluma karşı korumak" ifadesidir.¹⁵ Bu ifade, başlı başına, Avrupa'daki sosyal politika geleneğine tümüyle terstir.

Avrupa sosyal politika geleneğini genel çizgileriyle inceledikten sonra AB sosyal politikasını irdelemeye döndüğümüzde, AB sosyal politikasını iki dönem halinde incelemek anlamlı gözükmektedir: AB'nin kuruluşundan 1980'lere kadar ve 1980'lerden bugüne. 1980'lere kadar olan dönemde, ki bu dönemi AB sosyal politikasının "eski paradigması" olarak adlandırabiliriz,¹⁶ AB sosyal politikası tek başına bir politika alanı olarak ele alınmamıştır. Dolayısıyla, bu dönem için bağımsız bir AB sosyal politikası oluşturma çabalarından¹⁷ ve kapsamlı bir AB

¹³ Burada terimin son dönemde geçirdiği anlam kaymalarına değinilmeyecektir.

¹⁴ Koray, *a.g.k.*, s. 120-128.

¹⁵ Ali Murat Özdemir, "Üretimin Söylemlerindeki Dönüşüm, Kolektif Hak Kavramı ve Emeğin Hukuku", *Çalışma ve Toplum*, 2, 2006, 49-61.

¹⁶ Nurcan Özkaplan, Gamze Yücesan-Özdemir ve Ali Murat Özdemir, "Sosyal Dışlanma Ne'yi Dışlar: Avrupa Üzerine Notlar", *Mülkiye*, XXIX, Güz, 2005, s. 77-95.

¹⁷ 1970'li yıllarda toplanan Paris Zirvesi (1972) ve ardından hazırlanan *Sosyal Eylem Planı* (1974) sosyal politikanın ekonomik birlik ve para birliği ile aynı anlamı taşıdığını belirtse ve

sosyal politikasından bahsetmek pek de mümkün görünmemektedir. Avrupa bütünleşmesinde, sosyal politika bir kenarda tutulmuş ve üye devletlerin meselesi olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla, AB, para ve mal piyasalarında merkezi düzeyde detaylı düzenlemelere sahipken; sosyal politika alanında ise, süreci daha çok üye ülkelerin iç düzenlemesi olarak algılama eğilimi içinde olmuştur.

AB sosyal politikasında kırılma yaratan dönem, neoliberal söylemin öne çıktığı 1980 sonrası dönemdir. 1980'ler, bir yandan küresel kapitalizmin baskısı ile, diğer yandan ise AB içinde ekonomik ve parasal bütünleşme süreci ile, AB'nin yeniden şekillendiği yıllardır. AB, bir Avrupa bütünleşmesi projesi olarak, "üretim toplumsal koşulları ve sömürü ilişkilerinin" büründüğü politik biçimlerin mekansal açıdan yeniden düzenlenmesine işaret etmektedir.¹⁸ AB, ulusal Keynesci düzenleme biçimlerinin krizi içinde biçimlenmeye başlamış ve ulusal politik süreçlerin dönüşümü içinde bu krize emek adına olabilecek en talihsiz cevapları sunmuştur. En temel özelliği, sermaye birikiminin kıta çapında başta Avrupa Merkez Bankası'nın bulunduğu bir kurumsal ve stratejik düzenlemeye tabi tutulması, bununla birlikte, emeğin yeniden üretiminin, sermaye birikim stratejilerine tabi olarak, ulusal ölçüğe bırakılmasıdır. AB, son dönemde, hem Avrupa sermayesinin köklü bir biçimde yeniden yapılanmasına hem de Avrupalı şirketlerin her geçen gün AB içinde söz hakkının artmasına sahne olmaktadır. Bazılarına göre, AB, asıl şimdi aslına rücu etmektedir.¹⁹

1980'lerden bugüne AB yeniden şekillenirken, sosyal politikaya da "yeni bir paradigma"²⁰ damgasını vurmaktadır.²¹ Yeni paradigma-

---

bağımsız bir Avrupa sosyal politikası oluşturma çabalarını içerse de, ilk 30 yıla egemen olan paradigmada önemli değişiklikler yaratamamıştır.

¹⁸ Avrupa bütünleşmesi ve AB'nin bir yönetim aygıtı olarak işleminin detaylı bir tartışması bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Derinlikli bir okuma için bkz. Jeffrey Harrop, *The Political Economy of Integration in European Union*, Cheltenham, Edward Elgar, 2000; Guglielmo Carchedi, *For Another Europe: A Class Analysis of European Economic Integration*, London, Verso, 2001.

¹⁹ Yüksel Akkaya, "Yetiş Ya Avrupa Birliği", *Sendika.org.*, 24 Eylül 2004, http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=895 (28.03.2007)

²⁰ Özkaplan, *a.g.m.*, s. 90.

²¹ Bu yeni paradigmanın oluşmasını sağlayan temel metinler şunlardır: Tek Avrupa Senedi (1987), Avrupa Topluluğu Sosyal Şartı (1989), Maastricht Antlaşmasına ek protokol olarak Sosyal Politika Antlaşması (1992), Amsterdam Antlaşması (1997), Lizbon Stratejisi (2000), Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı (2000), Avrupa Sosyal Politika Gündemi (2000), Avrupa Sosyal Politika Gündemi (2005). Avrupa Birliği yeni paradigmasını oluşturan metinlerin detaylı bir incelemesi için bkz. Mesut Gülmez, *Avrupa Birliğinde Sosyal Politika*, Türkiye-AB Sendikal Koordinasyon Komisyonu Yayın No. 4, Ankara, 2003.

nın önemli bir özelliği -yukarıda belirtildiği gibi, AB’de sosyal politika büyük ölçüde ulusal devletlerin yetkisinde olan bir alan olmakla birlikte- AB organlarının bu alandaki yetkilerinin giderek artmasıdır. Ancak, anılan dönüşümün, “sosyal politikanın birikimin gereklilikleri karşısında ikincil olması” durumuna pek dokunmadığını ve yeni ölçeğin yeni bir ilke anlamına gelmediğini de belirtmek gerekir. AB düzeyindeki yerinden yönetim (*subsidiarity*) ilkesi, neoliberal politikaların AB düzeyinde belirlenmesi ama üye ülkeler tarafından ulusal açıdan özgün biçimlerde uygulanma ilkesidir.²² AB sosyal politikasının AB düzeyinde belirlenmesi noktasında hükümetlerin ve sermaye çevrelerinin de pek niyetli olmadığı açıktır.²³ AB sosyal politikasında yeni paradigmanın ikinci özelliği, ulusal-üstü, ulusal ve ulusal-altı yetkili kurumların katılımıyla oluşan yeni bir politika oluşturma ve karar alma sürecinin çok düzeyli yönetişim (*multi-level governance*) bağlamında hedeflenmesidir. Yeni paradigmanın üçüncü özelliği, 1980’lerden bugüne artan sosyal sorunların, AB içinde varolan farklı siyasi çizgiler arasındaki gerilimi arttırmasıdır. Yeni oluşan paradigma, bu gerilimin izlerini taşımaktadır.²⁴ Yeni paradigmanın, sonuncu ama belki de en önemli özelliği ise, kendi kavramlarını üretmesi ve onların etrafında şekillenmesidir. Her söylem, kendi kör noktalarını yaratır. Söylemler açıkladıkları kadar karanlıkta bıraktıkları ile de etkiler doğururlar.

AB sosyal politikası, son dönemde, şu gelişmelerle/sorunlarla yüz yüzedir: Avrupa düzeyinde ve uluslararası düzeyde ekonomik bütünleşme; yeni uluslararası işbölümü; yeni teknolojilerin gelişimi; Avrupa toplumlarının yaşlanması; düşük istihdam oranları; yüksek ve uzun süreli işsizlik oranları; sosyal güvenlik sistemlerinin sürdürülebilirliği önünde engeller ve diğer ülkelerin emek piyasalarında sosyal güvenceli ve sosyal güvencesiz işgücünü kapsayan katmanlı emek piyasalarının varlığı.²⁵ AB içinde, sermaye, Avrupa ekonomilerin, çok korunan ve rekabetçi olmayan sektörler, katı çalışma ilişkileri ve fazla cömert sosyal

---

²² Arjan M. Lejour, *Social Europe: Responsibility of the EU or the Member States*, Euroframe-EFN Autumn 2007 Report CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis, http://www.euroframe.org/fileadmin/user_upload/euroframe/efn/autumn2007/Annex5_CPb.pdf (15.04.2008)

²³ Gülmez, *a.g.k.*

²⁴ AB içinde varolan farklı siyasi çizgiler arası gerilim ve bu gerilimin sosyal politika alanına yansması için bkz. Çelik, *a.g.k.* s. 93.

²⁵ Avrupa Komisyonu, *Key Challenges, Facing European Labour Markets: A Joint Analysis of European Social Partners*, 2007, http://ec.europa.eu/employment_social/social_dialogue/docs/cross_key_challenges.pdf (15.04.2008).

refah sistemleri yüzünden, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Japonya karşısında rekabetçi olmadığı tezini sıklıkla vurgulamaktadır.²⁶

AB SOSYAL POLİTİKASI TEMEL KAVRAMLARI: GÜVENCELİ ESNEKLİK, SOSYAL DİYALOG VE SOSYAL DIŞLANMA

Bu üç kavram, tüm AB müktesebatında (*acquis*) sıklıkla telafuz edilmektedir. Bu üç kavramda da, AB, üye ülkelere bir araç kutusu sunmakta ve uygulamaları üye ülkelerin inisiyatifine bırakmaktadır. Bu bölümde, her kavramın incelenmesinde ve/veya irdelenmesinde izlenecek yöntem şöyle açıklanabilir: Öncelikle, her kavramın, AB sosyal politikasını üreten söylem tarafından nasıl tanımlandığı açıklanacaktır. Ardından ise, bu kavramın neleri önvarsaydığı, neleri göz ardı ettiği ve neden göz ardı ettiği tartışmaya açılacaktır.

Güvenceli Esneklik (*Flexicurity*): Sosyal Güvenliğin Reddi

Güvenceli esneklik, AB sosyal politikasının temel kavramlarından birini oluşturmaktadır ve Avrupa emek piyasalarının geleceği ve sosyal politikaların gelişiminde lokomotif kavram olmaya adaydır.²⁷ AB, güvenceli esneklik ile, yurttaşlarına ekonomik güvence sağlarken aynı zamanda dinamik ve başarılı bir bilgi ekonomisine ulaşmayı hedeflemektedir. AB, güvenceli esneklik ile, hem işveren hem de çalışanların yeni ihtiyaçlarına uygun esnek emek piyasası ve güvenlik düzeyine ulaşabilmeyi, küçük ve orta ölçekli işletmelerin değişikliklere uyum sağlayabilmesini, iş güvencesi değil istihdam güvencesini oluşturabilmeyi, vasfı arttırabilmeyi, çok ve iyi işler yaratabilmeyi, daha az katmanlı emek piyasası oluşturabilmeyi, kadınların, göçmenlerin ve gençlerin entegre olabileceği bir çalışma yaşamı gerçekleştirebilmeyi, değişimlerin ve yeni sosyal risklerin iyi yönetimini sağlayabilmeyi ve ekonomik şoklara uyumu yakalayabilmeyi hedeflemektedir.²⁸

AB, bir yandan, dünya ekonomisinde yaşanan dönüşümlere ve teknolojik değişimlere hızlı cevap verebilen bir mal ve hizmet üretimi içi-

²⁶ Graham Taylor ve Andrew Mathers, "Social Partner or Social Movement? European Integration and Trade Union Renewal in Europe", *Labour Studies Journal*, 27,1, 2002, s. 93-108.

²⁷ Avrupa Komisyonu, *Towards Common Principles of Flexicurity: More and Better Jobs through Flexibility and Security*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2007. http://ec.europa.eu/employment_social/employment_strategy/pdf/flex_comm_en.pdf (20.02.2008)

²⁸ *a.k.*, s. 8-9.

ne girmelidir. Bu mal ve hizmet üretimi ise esnek çalışma koşullarını gerektirmektedir. Diğer bir deyişle, AB, rekabet için gerekli esnekliği sağlamak zorundadır. Diğer yandan ise, AB, Avrupa'daki geleneksel sosyal politika kazanımlarını bir anda terk edebilecek durumda değildir. Emek, halen ulus devlet içinde ve Avrupa Komisyonu'nda olmasa da, Avrupa Parlamentosunda yüksek oranda temsil edilmektedir.²⁹ Gramsci'nin deyişi ile, emeğin mevzileri ³⁰ gerilemiş olsa bile bütünü ile terk edilmemiştir. Güvenceli esneklik, anılan bu durumun ifadesidir aslında. Bir başka deyişle, güvenceli esneklik ile AB, esneklik ile Avrupa toplum modeli arasındaki ikilemi/çıkıma "çözmeye" çabalamaktadır. Güvenceli esneklik, sosyal politika alanında ve çalışma ilişkilerinde esneklik ve güvencenin birlikte olabileceği iddiasını içermektedir. Buna göre, a) güvence ve esneklikten birini seçme zorunluluğu yoktur,³¹ b) işçi ile işveren arasında geleneksel çıkar çatışmasına dayanarak işverenin daha fazla esneklik, işçinin ise daha fazla güvenlik talep ettiği dönemlerin sonuna gelinmiştir,³² c) esneklik işverenin, güvence ise çalışanın tekelinde değildir.³³

Güvenceli esneklik, Lizbon stratejisine de sadıktır. Lizbon Stratejisi, üye ülkelerin 2010'a kadar ulusal reform programları ile ulaşmaya çalıştıkları istihdam hedeflerini içermektedir. Lizbon Stratejisi istihdam yaratmayı ve ekonomik büyümeyi hedeflemektedir. İki önemli hedef, toplamda yüzde 70, kadın istihdamında ise yüzde 60'ı yakalamaktır.³⁴ Anılan strateji, görüldüğü gibi, tam istihdam hedefinden vazgeçmiş, bunu kendi politik hedefleri arasına bile ekleyemeyen "gerçekçi" bir Avrupa'nın stratejisidir.

Güvenceli esneklik dört temel ayak üzerine kurulmuştur: a) esnek iş sözleşmeleri, b) yaşam boyu öğrenme, c) aktif işgücü politikaları ve d) modern sosyal güvenlik sistemleri.³⁵ Esnek iş sözleşmeleri, istihdamın önünde sorun yaratan katı istihdamı koruma düzenlemelerinin³⁶

²⁹ Simon Hix, A. G. Noury ve G. Roland (Ed.), *Democratic Politics in the European Parliament*, Cambridge, Cambridge University Press, 2007.

³⁰ Antonio Gramsci, *Modern Prens* (çev. Pars Esin), Ankara, Birey ve Toplum, 1984.

³¹ Avrupa Komisyonu, "Towards.....", s. 12.

³² Hilal Derici, "Güvenceli Esneklik", *İşveren*, Haziran, 2006. http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=1450&id=77 (10.02.2008)

³³ a.k.

³⁴ Anton Hemerick, "The Transformation of European Social Model(s)?", *Why We Need a New Welfare State* (Ed. Gosta Esping-Anderson), New York, Oxford University Press, 2002, s. 173-215.

³⁵ Avrupa Komisyonu, "Towards.....", s. 12.

³⁶ İstihdamı koruma düzenlemeleri, iş sözleşmesinin feshi durumunun yarattığı yasal düzenlemeleri içermektedir.

ortadan kaldırılmasını hedeflemektedir. Bu hedefi belirleyen strateji, ilke ve politikalar setinin, içinde “güvence” terimini içeren bir tamlama ile isimlendirilmesi ironiktir. Yaşam boyu öğrenme, çalışanların sürekli eğitim programları ile yeni işlere ve yeni olanaklara hazırlanması olarak tanımlanmaktadır.³⁷ Aktif işgücü politikaları ise, iş değiştirmeler arası süreyi kısaltan ve farklı istihdam olanakları için eğitim imkanı sağlayan politikalarlardır. Modern sosyal güvenlik sistemleri ise, çalışanların iş değiştirirken yaşadıkları işsizlik dönemlerinde yaratılacak bir güvenlik ağını hedeflemektedir.

Güvenceli esneklik tamlamasının “esnekliği”, “esnek iş örgütlenmeleri”, “esnek çalışma saatleri” ve “esnek iş sözleşmeleri” gibi çeşitli anlamlara sahiptir. Güvenceli esneklik tamlamasının “güvenliği” ise, aynı işe sahip olmak değil de farklı işlere ve farklı işler için gerekli vasıfları güncel tutabilecekleri bir eğitim programına ve işlerini kaybettikleri durumda da kısa süreli işsizlik yardımlarına sahip olmayı tanımlanmaktadır.³⁸ Bir başka deyişle, buradaki haliyle “güvenlik” kavramı, kendisini eğitim programı ve işsizlik yardımlarında var eden bir kavramdır.

AB, güvenceli esneklik uygulamalarının detaylarının üye ülkeler tarafından belirlenmesini öngörmektedir. Üye ülkeler arasında, Hollanda³⁹ ve Danimarka’nın⁴⁰ uygulamaları, güvenceli esneklik için örnek gösterilmekte ve dolayısıyla, güvenceli esneklik bir Kuzey Avrupa modeli olarak görülmektedir.

Güvenceli esneklik kavramı, “yalnızca işgörenin değil, işverenin de güvenliği” şiarıyla, sosyal politika alanında sermayenin lehine düzen-

³⁷ Ute Klammer, “Flexicurity in a Life-Course Perspective”, *Transfer*, 2, 2004, s. 98-119.

³⁸ Avrupa Komisyonu, “Towards.....”, s. 10.

³⁹ Hollanda’da, “iş hukukunun modernleşmesi” adı altında, sosyal taraflar tarafından sosyal diyalog masasında yapılan düzenlemelerle, 1999 yılında, Esneklik ve Güvence Yasası (*The Flexibility and Security Act*) yürürlüğe girmiştir. Getirdiği düzenlemeyle, Yasa, belirli süreli çalışma ve yarı-zamanlı çalışmayı tanımlamıştır. Yasa’nın, Hollanda’da büyük bir istihdam artışına ve işsizliğin gerilemesine neden olduğu savunulmaktadır. Hollanda örneği için bkz. Ton Wilthagen, *The Flexibility-Security Nexus: Approaches to Regulating Employment and Labour Markets*, OSA- Institute of Labour Studies Working Paper WP2002-18, 2002, http://www.uvt.nl/osa/producten/wop/oswp02_18.pdf (10.04.2008).

⁴⁰ Danimarka’da yürürlükte olan uygulamalar *Altın Üçgen* olarak adlandırılmaktadır. *Altın Üçgen*, esnek iş sözleşmeleri, sosyal güvenlik düzenlemeleri ve aktif işgücü piyasası politikalarından oluşmaktadır. Danimarka, 2006 yılı içinde yüksek istihdam oranı (%77.4), düşük işsizlik oranı (%3.9), düşük genç işsizlik oranı (%7.7) ve düşük uzun süreli işsizlik (%0.8), yüksek bir işgücü devri (çalışanların dörtte biri, bir yıldan az süredir aynı işverenle bağlı çalışmaktadır), yaşamboyu öğrenmeye katılım (%27.4) ile AB’nin örnek gösterdiği ülkedir. Danimarka örneği için bkz. Torben M. Andersen ve Michael Svarer, “Flexicurity: Labour Market Performance in Denmark”, *CEifo Economic Studies*, 53, 2007, s. 389-429.

leme getirmeyi hedeflemektedir. Daha önce, kolektif hakların, sınıfsal taleplerin, topluma adına serbest piyasa düzenine ve ücret sistemine müdahale edebildiği noktada başladığı belirtilmişti. Yukarıda italik olarak belirtilen tanıma bu perspektiften bakıldığında, artık sermayenin kolektif haklarının sosyal politikanın defterine tescil edilmeye başladığını görülmektedir. Bir başka deyişle, güvenceli esneklik ile, sermaye kendi çıkarlarını açıktan sosyal politika yoluyla var etmeye çalışmakta ve kendi güvenliğinin de korunması gerektiğini vurgulamaktadır. Komisyonun ifadesinde yer alan, “güvenceli esneklik, işverenleri, çalışanların, iş arayanların ve hükümet yetkililerinin sorumlulukları ve hakları arasında bir dengeye işaret etmektedir”⁴¹ ifadesi manidardır.

Güvenceli esneklik, iş hukukunun temel kazanımı olan emek lehine yorum ilkesinin içerdikleri ile bağdaşmaz. İş hukuku doktrininde, “işçi-yi koruyucu hüküm ve yorum” şeklinde kendisini ifade eden üretimin sosyal demokrat söylemi, dünya ölçeğinde gerilemektedir.⁴² “Esnek iş örgütlenmeleri”, “esnek çalışma saatleri” ve “esnek iş sözleşmeleri”, iş hukukunun, sermayeyi krizlere karşı koruyan uygulamalarıdır. Buna bağlı olarak iş hukuku doktrin ve yargısında, “işyerinin korunması ilkesi” gibi yeni “ilkelerin” “keşfi” sözkonusudur.⁴³ “İşyerinin korunması ilkesi”, işçinin korunmasının, onun varlığının bağımlı olduğu işletmenin varlığının korunması ile mümkün olacağını belirtmektedir.

Güvenceli esneklik, sosyal güvenliğin kazanımlarına karşı bir mücadeledir. Sosyal güvenlik kavramı, “çalışan-odaklı güvenlik” (*worker-oriented safety*) ve “istihdam güvencesi” (*employment safety*) gibi kavramlarla yer değiştirmektedir. Dolayısıyla, sosyal güvenlik tümüyle işgücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmektedir.⁴⁴ AB sosyal politikası, yeni güvenlik tedbirlerinin, “çalışan-odaklı” olduğunu belirtmektedir.⁴⁵ AB sosyal politika metinlerinde adlandırıldığı şekliyle, “modern sosyal güvenlik sistemleri”, emekçinin toplumsal üretime katkısı değil; emekçi değiştiren sanayinin bir emekçiyi çıkarıp diğerini yerleştirirken ihtiyaç duyacağı süreyi vermeye yöneliktir. Bu perspektiften bakıldığında, yeni güvenlik anlayışı, genç işçileri dinamik bir emek piyasasında sürekli emek arz edebilecek hale getirmekte,

⁴¹ Avrupa Komisyonu, “Towards.....”, s. 12.

⁴² Özdemir, *a.g.m.*

⁴³ *a.k.*, s. 49

⁴⁴ Taylor ve Mathers, *a.g.m.*, s. 95.

⁴⁵ Avrupa Komisyonu, “Towards.....”, s.3.

iş kaybı “riski” gerçekleştiğinde azimle bir diğerine yönelmeye teşvik etmektedir. İşçi, piyasanın baskısına karşı emek arzını denetlemeye kalkmak yerine emek arzını artırmalıdır. Herşeyden önce emek arzını denetlemeye yönelik işçi yanlısı hareketler kolektif eylemi gerektirirler. Güvenceli esneklik, emeği tam da kendi menfaatinin zıddı bir tavra, emek arzını bireysel olarak artırma “seçeneğine” odaklandırmaktadır. Buradaki temel husus, iş güvencesinin geliştirilmesi değil; kolektif eylemlerin kaldırılmasına yöneliktir. Kolektif eylemlerin kaldırılması, sınıf temelinde sosyal güvenlik taleplerinin ve bu taleplerin üstünde yükselen sosyal güvenlik düzenlemelerinin de ortadan kaldırılmasıdır.

Çalışan-odaklı güvenliğin bir önemli başlığı da yaşam boyu öğrenmedir. Vasıfsız iş gücünün yaşam boyu öğrenme faaliyetine dahil edilmiş olması, olumlu olarak ortaya konmaktadır. Fakat, durmak tükenmek bilmeyen bu “öğrenmenin” bir türlü vasıflı bir işgücü çıkarmaması ise “yaşam boyu öğrenme” teriminin içeriği hakkında bir fikir vermektedir: “şişkin bir hizmet sektörünün içerisinde birden fazla işle iştigal ederken yoksulluk çekmek.”⁴⁶ Bir başka deyişle, anılan öğrenme sürecinin entelektüel boyutları “kayıt dışıdır”. Hizmet sektöründen güler yüzlü emek çıkartmak için girilen bitimsiz çabalara “yaşam boyu öğrenme” denmektedir.⁴⁷

Güvenceli esneklik kavramı, “sosyal koruma ağları” gibi kavramlarla desteklenmektedir. Sosyal koruma ağları, “ekonomik şoklar ve sağlık sorunları gibi olumsuz gelişmelere karşı güvenliğin artırılması ve bu riskler azaltılarak bunlara karşı koyma olanaklarının geliştirilmesi”⁴⁸ olarak tanımlanmaktadır. Sosyal koruma ağları, sosyal güvenliğin merkezindeki kamu müdahalelerini itelemekte ve merkezine sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerini ve faaliyetlerini yerleştirmektedir. Bu noktada son olarak, ağ terimine/metaforuna dikkat çekmek gerekmektedir. Ağın gerildiği seviyenin bir parmak üzerisi “güvenliğe” dahil değildir. Ve ağ, ancak ve ancak düşenler/düşkünler olduğunda hareketlenir.

Son olarak, güvenceli esneklik, Avrupa toplum modeline karşı bir kavramsallaştırmadır. Güvenceli esnekliğin üzerine kurulduğu iki eksen de (esneklik ve güvenlik), sosyal politika alanında sermayenin gücünü ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle, esnekliğe, AB ölçütünde verilen “güvence” ile ortaya çıkan “güvenceli esneklik” kavramı,

⁴⁶ Bu noktadaki katkısı için Ali Murat Özdemir’e çok teşekkür ederim.

⁴⁷ Hizmet sektöründe güler yüzlü emek tartışmasının parçası olduğu duygusal emek tartışması için bkz. Antonio Negri ve Michael Hardt, *Çokluk* (çev.B. Yıldırım), İstanbul: Ayrıntı, 2004.

⁴⁸ Fikret Şenses, *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, İstanbul: İletişim, 2003, s. 43.

Avrupa toplum modeli ile taban tabana zıt bir eğilimin kendini uygun terimlerle ifade etmesinin ötesinde bir anlam içermemektedir.

Sosyal Dışlanma: Yoksulluk ve Bölüşüm Sorununun Reddi⁴⁹

Sosyal dışlanma kavramı, 1980'ler sonrasında artan göç, yüksek işsizlik oranları, iktisadi durgunluk, neoliberalizmin devleti arka plana itmesi ve sosyal sorunların ivmesinin artması koşullarının içinde ve içine doğmuştur. Sosyal dışlanma kavramının, "yoksulluk" kavramının yeniden adlandırılması olmadığı; yoksulluğu da kapsayan daha geniş, daha çok katmanlı ve karmaşık bir kavram olduğunu belirtilmektedir.⁵⁰ Akademide ve sosyal politika merkezlerinde, sosyal dışlanma anabilim dallarının ve sosyal dışlanma merkezlerinin kurulmakta olması hem kavramın akademik üretimde kurumsallaşmasının bir ifadesi hem de AB sosyal politikasının temel kavramı haline gelmesinin bir göstergesidir.

Sosyal dışlanma kavramının içerdiği kültürel, siyasi, iktisadi ve sosyal karmaşıklık, bu kavramı, farklı siyasi yaklaşımlar tarafından farklı okumalara açık hale getirmiştir. Kavrama üç farklı yaklaşımdan sözedilebilir: dayanışmacı yaklaşım, liberal yaklaşım ve sosyal demokrat yaklaşım.⁵¹ Dayanışmacı yaklaşım, Durkheimci bir perspektiften, sosyal dışlanmayı, bireyin toplumla olan tüm kültürel, ahlaki ve sosyal bağlarının kopması olarak görmektedir. Liberal yaklaşım, sosyal dışlanmanın temel aktörü olarak, vasıfsız ve piyasada kaynaklarını etkin kullanamayan ve rekabet edemeyen bireyi görmektedir. Sosyal demokrat yaklaşım ise, sosyal dışlanmayı, sınıf temsili üzerinden kolektif haklar ve yurttaşlık hakları için mücadele edilen demokratik bir içerik içinde ele almaktadır. Bu farklı yaklaşımları belirttikten sonra, farklı şiddette de olsa, her üç yaklaşımda da kendini hissettiren özellikleri⁵² ile sosyal dışlanmanın neleri dışladığını sorgulamaya açmak önemlidir.

Sosyal dışlanma, sınıf kavramını toplumsal analizlerin dışına itmektedir. Neoliberal söylemin baskın söylem haline gelerek, toplum-

---

⁴⁹ Bu bölüm, daha önce sosyal dışlanma üzerine yaptığım iki çalışmaya dayanmaktadır: Gamze Yücesan-Özdemir, "Sosyal Dışlanma Kavramı Masum Değildir: İnsandılaşmanın Reddi ve İnsanlaşmaya Dair", *Tes-İş Dergisi*, Haziran, 2007, s. 100-103; Özkaplan, *a.g.m.*

⁵⁰ Faruk Sapançalı, *Sosyal Dışlanma*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 2002.

⁵¹ Bu konuda daha detaylı inceleme için bkz. Hilary Silver, "Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms", *International Labour Review*, 133(5-6), 1997, 531-578; Sapançalı, *a.g.k.*; Özkaplan, *a.g.m.*

⁵² Burada belirtmeliyim ki, sosyal dışlanma kavramının ortak özellikleri olarak ele alacağım özellikler her üç yaklaşımda da aynı şiddette değildir; zira, sosyal demokrat yaklaşıma "haksızlık" yapmak istemem.

sal ilişkilerin bütün alanlarını “tanımlamaya” başladığı 1980’lerden bugüne, sınıf kavramının toplumsal eşitsizlikleri açıklayabilme potansiyelini yitirdiği iddiası, akademik üretimin her aşamasında desteklenmekte ve ödüllendirilmektedir. Bu dönüşüm tek merkezli olmadığı gibi, tek bir teori ekseninde de gelişmemiştir; “sağ” söylemin çeşitli renkleri tarafından ve “sol” söylemin içinde post-yapısalcı tezler tarafından iddia edilmektedir.⁵³ Bir yandan, kökeni 1950’lere dayanan yaklaşım, post-endüstriyel toplumun ya da enformasyon toplumunun yükselişinin sanayi toplumlarını ayırıştırarak toplumsal bölünmeleri geçersiz kıldığını ve bu nedenle de artık “sınıf” analizinin anlamsız olduğunu vurgulamaktadır.⁵⁴ Diğer yandan ise, toplumsal cinsiyete,ırka, etnik kimliklere ve cinsel tercihlere dayalı toplumsal bölünmelerin yarattığı gerilimlerin, emek/sermaye çelişmesine dayalı bölünmelerden kaynaklanan gerilimler karşısındaki belirleyiciliği vurgulanmaktadır.⁵⁵ Dolayısıyla, 1980’ler sonrası kapitalizmde “sınıf”ın birleştirici analizinden çok toplumun farklılıklarını ve dolayısıyla eşitsizliklerini açığa çıkaran “parçalayan” ve/veya “bölen” kavramlara dayalı analizler yükselmiştir. Sınıfa dayalı analizlerde, sınıf yapıcı bir rol üstlenirken; tabakalaşmaya dayalı analizlerde, farklı tabakalar arası geçişkenliklerden bahsedilirken; toplumsal parçalanma ve dışlanmaya dayalı analizlerde, “sınıf altı” kavramı sınıftan ve toplumdan tümüyle “dışlanmışları” kapsamaktadır.⁵⁶

Sosyal dışlanma, sınıfı yok saydıktan sonra, toplumu “sosyal dışlanmışlar” ve “sosyal dışlanmamışlar” olarak açıklama peşindedir. İşçi sınıfının bir kesimini “sosyal dışlanmışlar” olarak adlandırarak, anılan kesimi, kavramsal düzlemde “parçalamak”tır. Sınıfa dayanan analizlerde sınıf kategorisi, toplum içerisinde üretimin ve bölüşümün haritasını vermekte; dolayısıyla, bütüncül ve bilimsel bir anlayışı mümkün kılmaktadır. Fakat, sosyal dışlanmaya dayalı analizlerde, “neden” sorusu, izole edilmiş bir kesimin tasvirleri ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Sosyal dışlanma söylemi, “sorunları bir bütünlük içinde görmek yerine, tecrit edilmiş odaklar olarak ele almaktadır.”⁵⁷ “Sosyal dışlan-

⁵³ Ellen Meiksins Wood, *Sınıftan Kaçış* (çev. Ş. Alpagut), İstanbul, Yordam, 2006.

⁵⁴ Manuel Castells, *The Rise of the Network Society*, Vol. 1, Oxford: Blackwell, 1996.

⁵⁵ D. O’Brien, J. Wilkes, A. De Haan ve S. Maxwell, “Poverty and Social Exclusion in North and South”, *IDS Working Paper*, No. 55, 2000.

⁵⁶ Sınıfaltı kavramı için bkz. Enzo Mingione (Ed.), *The Urban Poverty and Underclass*, Oxford, Basic Blackwell, 1996.

⁵⁷ Paulo Freire, *Ezilenlerin Pedagojisi* (çev. D. Hattatoğlu ve E. Özbek), Ankara: Ayrıntı Yayınları, s.118

mışlar” diye adlandırılan kategoriye giren insanlar açısından, bu kavramsallaştırma çabası kabul gördüğü ve bu insanlar kendilerini böyle adlandırmaya devam ettiği ölçüde, yabancılaşma kaçınılmazdır. Bu söylem kabul gördüğü ölçüde “çözümler” de üretecektir ki; bu bakış açısının üretebileceği sorunlar yumağı içerisinde en vahimlerinden birisi de budur.

Sosyal dışlanma, bölüşüm ilişkilerini sorgulamaya engel bir yaklaşımdır. Her söylem bir takım şeyleri gün ışığına çıkarırken, bir takım şeyleri de sessizleştirir, üzerini örter. Çoğu zaman söylemler, açığa çıkarttıkları nedeniyle değil de; görünmez kıldıkları nedeniyle makbul hale gelirler. Sosyal dışlanma söyleminin taşıyıcıları, “sınıf”ı analizden dışladıktan sonra bölüşüm ilişkilerini de dışlamaktadırlar. Bölüşüm ilişkilerini esas alarak stratejiler geliştirmek yerine, sosyal bütünleşme kavramı ekseninde stratejiler geliştirmektedirler. Sosyal bütünleşme, marjinalleşmiş ve asosyalleşmiş olanların topluma tekrar entegre edilmesi anlamına gelmektedir; kendilerine gösterilen yerde oturmayı, kendilerine “ol” denileni olmayı kabul etmeleri kaydıyla. Sosyal bütünleşme kavramı,⁵⁸ Durkheimci bir anlamda, dayanışma ile “anomi” içinde olan bireylerin topluma kazandırılması projesi olarak tanımlanmaktadır. Sosyal bütünleşme stratejisinin içerisindeki haliyle bölüşüm, sosyal bölüşüm mücadelesinde “bireysel konum edinme” “başarı”sına eşitlenmiştir. Bireyin bulunduğu konum ile içinde bulunduğu nesnel üretim ilişkileri arasında bir bağ yoktur. Bulunulan konum, bireyin “başarı”sının ürünüdür. “Başarı” artarsa, konum değişebilir.

Sosyal dışlanma, bölüşüm sorunu üzerine oturan yoksulluk kavramının reddidir. Yoksulluk, yüzyılın başında İngiltere’de kullanılan anlamıyla sınıfa ve bölüşüm ilişkilerine odaklanan Anglo-Sakson içerikli bir kavramdır. “Yoksul” kavramını kullanan söylemin içerisinde bakıldığında, işçiler de dahil olmak üzere bir bütün olarak toplum, yoksulu/işçiyi, sosyal hak mücadelesinde kolektif bir zeminde mücadele eden bir kişi olarak görmekteydi. Ya da daha teknik bir

⁵⁸ “Sosyal bütünleşmeye dayalı analizlerde dışlanmışlık bireyi topluma bağlayan tüm kültürel, yapısal ve ahlaki bağların kopması olarak adlandırılmaktadır. Böylece odak noktası güçlü ahlak yapıları olan bireysel sorumluluklara kaymaktadır. Sosyal bütünleşme stratejisinin taraftarları bölüşüm merkezli alternatif stratejilere karşı da hazırlıklıydılar; bölüşüm merkezli stratejiler bu stratejilerin gerçekleşmesi için geliştirilen sosyal hizmetlerin bir ‘bağımlılık kültürü’ yarattığı ve bunun da sosyal dışlanmaya yol açtığı iddiası ile yargılanmaktadır” (Özkaplan, a.g.k., s. 92).

ifadeyle, kolektif sermayenin bir fraksiyonu olan bireysel kapitalistin karşısında kolektif işçinin bir parçası olan işçi olarak görmekteydi. Sosyal dışlanma söylemi içerisinden bakıldığında, yoksul/işçi/mülksüz, bir iş sözleşmesinin taraflarından birisi olarak görülmektedir. O artık bir “birey”dir ve kolektif sermayenin bir fraksiyonu olan bireysel kapitalistin karşısında işçi sınıfına ait olmaktan kaynaklı hukuken korunan çıkarlara sahip değildir.⁵⁹ Anılan “birey”, sermayenin tüm ideolojik denetim mekanizmalarına açık olarak, sermaye ile işbirliğine veya onun keyfi uygulamalarına boyun eğmeye zorlanmaktadır. Bu zorlamaya boyun eğdiği ölçüde “anomi” giderilecektir. Bu zorlamaya boyun eğdiği ölçüde “başarılı” bir birey olarak toplumdaki yerini alacaktır.

Sosyal dışlanma ile, Avrupa toplum modeli ve Avrupa'nın sosyal demokrasi geçmişi görünmez kılınmaktadır. Sosyal politika alanındaki kazanımların önemli bir eksenini oluşturan teoride, Marksist analizin ve pratikte işçi sınıfının mücadelesinin yaklaşık 100 yıllık geçmişi yok sayılmaktadır. Nihayetinde, sınıfı ve bölüşüm ilişkilerini dışarıda bırakan yeni sosyal politika paradigmasını anlamak/anlamdırabilmek için 2000'li yıllarda siyasal, kültürel ve akademik alanda hakim hale gelen söylemi tekrar etmek gerekmektedir: emeğin kolektif hakları yoktur.⁶⁰ Bu perspektiften bakıldığında, emeğin kolektif hakları kavramı, bireysel haklar manzumesine dönüştürülmüş/çevrilmiştir.⁶¹ Bu çizgiden bakıldığında, sosyal dışlanmış da, piyasaya bırakılan bireysel haklarını yine piyasadadan edinmek zorunda olan kişidir. Toplumdan, “gölün kenarında oturan balıkçı” metaforundaki balıkçı kadar yalıtılmıştır. Bu dışlanmış bireye karşı yapılabilecek olan ya ona balık tutmasını öğretmek ya da bir balık oltası almasına yetecek kadar “mikro” kredi vermektir.

Sosyal dışlanma, işçi sınıfının önemli bir bölümüne “sosyal dışlanmış”lar olarak seslenirken; onların kendi sözlerini, ifadelerini ve kültürlerini yok saymaktadır. Bu, dışlanmayı, anomiyi olarak görmenin kaçınılmaz sonucudur. “Sosyal dışlanmış”lar olarak sesleniş, toplumun bu kesiminin yaşanan durumu yapısal bir problem olarak ifade etmesini önlemektedir. “Sosyal dışlanmışlar” için var olan durum, salt bir seyirci olarak uyum sağlamakla zorunlu oldukları verili bir durum hali-

⁵⁹ Özdemir, a.g.m., s. 52-53.

⁶⁰ a.k.

⁶¹ a.k., s. 57.

ne dönüşmektedir.⁶² Tanım değişir, sorumluluklar değişir. Tanım diğer tanımlarla birlikte değişir. Sosyal dışlanmış tanımı neoliberal söylemin içerisinde geniş bir kavramsal dönüşümün bir parçasıdır.

Sosyal Diyalog: Sosyal Mücadelenin Reddi

“Sosyal diyalog” tamlaması ile tanıtilen kavram, AB sosyal politikasının kurucu kavramlarından birisidir.⁶³ Sosyal diyalog, AB’nin bir çok belgesinde, sosyal politika ve çalışma ilişkileri alanının yönetiminde “çok ortaklı” bir anlayışı ve buna dayalı uygulamaları betimlemektedir. Kavram, hükümet, yönetim ve işgören taraflarını kapsayan üç-taraflı (*tripartite*), yönetim ve işgören taraflarını kapsayan iki taraflı (*bipartite*) ya da başka toplumsal güçleri de içerecek şekilde “çok taraflı” biçimlerde ele alınabilmektedir. Ayrıca, sosyal diyalog, işletme, yerel, bölgesel, ulusal ve AB düzeyinde gerçekleştirilebilir. Sosyal diyalog, üye ülkelere önerilmekte ve AB düzeyinde de gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Diğer bir deyişle, sosyal diyalog, sosyal, ekonomik ve siyasi konularda hükümetle farklı çıkar gruplarını temsilcilerini bir araya getiren, bilgi paylaşımını, danışmayı ve birlikte karar almayı kapsayan “çok aktörlü” ve “çok düzeyli” bir yaklaşımdır.⁶⁴

Sosyal diyalog, küreselleşmenin getirdiği ve arttırdığı sosyal sorunlara yönelik bir tedbirdir. Dolayısıyla, sosyal diyalog, neoliberal ekonomi ve siyaset politikalarının zorladığı bir arayıştır. Emeğe yönelik düzenlemelerde (işten çıkarmalar, ücretlerin düşürülmesi ve/veya çalışma saatlerinin uzatılması) sendikalar, grev haklarını da ellerinde bulundurdukları “toplu pazarlık” mekanizmasını bir tarafa bırakarak, sosyal diyalog uygulamaları içerisinde, sermayenin masasına otur-

⁶² Kendi sözlerini, ifadelerini ve kültürlerini yok sayma, bir bakıma bir kültürel istiladır. Kültürel istila üzerine bkz. Freire, *a.g.k.*, s. 128-143.

⁶³ Sosyal diyalog konusunda dört AB Direktifi ve iki AB Tüzüğü bulunmaktadır: Avrupa İş Konseyinin Kurulması ve Çalışanlara Bilgi Verilmesi ve Danışılmasına Dair 22 Eylül 1994 tarih ve 94/45/EC sayılı Konsey Direktifi (Avrupa İş Konseyleri), Avrupa Şirketi Kanunu’na İlişkin 8 Ekim 2001 tarih ve 2157/2001 sayılı Konsey Tüzüğü, Avrupa Şirketlerinde Çalışanların Yönetime Katılımına Dair 8 Ekim 2001 tarih ve 2001/86/EC sayılı Konsey Direktifi, İşletmelerde Çalışanların Bilgilendirilmesi ve Danışma Sürecinin İşletilmesine Dair 11 Mart 2002 tarih ve 2002/14/EC sayılı Konsey Direktifi, Avrupa Kooperatif Şirketi Kanunu’na İlişkin 22 Temmuz 2003 tarih ve 1435/2003 sayılı Konsey Tüzüğü, Avrupa Kooperatif Şirketi Kanunu’nu çalışanların katılımına ilişkin olarak tamamlayan 22 Temmuz 2003 tarih ve 2003/72/EC sayılı Konsey Direktifi.

⁶⁴ Meryem Koray ve Aziz Çelik, *Avrupa Birliği ve Türkiye’de Sosyal Diyalog*, Belediye-İş Sendikası AB’ye Sosyal Uyum Dizisi, 2007.

mak durumunda kalmışlardır.⁶⁵ Sosyal diyalog yaklaşımının sonucunda, neoliberal politikaların gereği olan ve emeğin haklarını ortadan kaldıran pek çok düzenleme sendikaların da desteğini alarak uygulamaya konulmuştur. Sosyal diyalogun ruhuna uygun pazarlıklar, sadece emekçilerin tepkisini ortadan kaldırmak ve getirilen düzenlemelerin sendikalar üzerinden meşrulaşması sonucunu ortaya çıkartmaktadır.⁶⁶

*Sosyal diyalog terimini içeren söylem içerisinde sosyal taraflar ideoloji-siz ve nötr varlıklar olarak tanımlanmaktadır.*⁶⁷ Avrupa ülkelerinde yirminci yüzyılın başlarında gelişmeye başlayan korporatist yapılanma sosyal tarafları net olarak “emek ve sermaye” olarak tanımlamaktaydı. Sosyal diyalog ise sosyal tarafları “yönetim ve işgücü” olarak tanımlamaktadır. Organik bir yapı olarak toplumu oluşturan işbölümü, karşıt değil birbirini tamamlayan unsurlar üzerine inşa edilmektedir, “ayaklar ve başlar” gibi.

Sosyal diyalog, emek ve sermayenin üzerine kurulduğu dualizmi de reddetmeyi amaçlamaktadır. Emek ve sermayenin üzerine kurulduğu dualizmi reddetmek için postmodernist yaklaşımlar da kuramsal malzeme sağlamaktadırlar. Postmodernist yaklaşımlar, anlam berraklığı yerine anlam zenginliğini aramayı, siyah-beyaz ayırımından kaçınmayı “ya biri ya öteki” yerine, “hem biri hem öteki”ni kabul etmeyi sıklıkla vurgulamaktadırlar.⁶⁸ Diğer bir deyişle, postmodernizm, “ya biri ya öteki” benzeri dualizmlere karşı çıkmaktadır:

Postmodernist yaklaşımlar, dünyayı artık anlamı kalmayan ayırımlara bölmenin geçersizliğine dikkatimizi çekmektedir. Bunun, özellikle önemli olduğu bir alan ise, yönetici olanlar ile yönetici olmayanlar arası ayırımdır.⁶⁹

Bu artık “modası geçmiş ve geçerli olmayan” ayırımlara karşı olma, “farklı çıkarları olan iki sınıfı” reddetme anlamına gelmektedir. Tüm bu çalışmalarda, sıklıkla vurgulanan, emek-sermaye çeliş-

⁶⁵ Özgür Müftüoğlu, “Sosyal Güvenlik Hakkı Sosyal Diyaloga Kurban Edilmemeli”, *Yeni Ortam*, 1,21, 2008 <http://www.yeniortam.org/21yor1.html> (10.04.2008).

⁶⁶ *a.k.*

⁶⁷ Koray ve Çelik, *a.g.k.*, s.6.

⁶⁸ Gamze Yücesan-Özdemir, “Emek Süreci Teorisi ve Türkiye’de Emek Süreci Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Küreselleşme, Emek Süreçleri ve Yapısal Uyum* (Ed. A. A. Dikmen), Ankara, İmaj, 2002, Ankara, s. 433-471.

⁶⁹ Palmer/Hardy’dan aktaran Paul Thompson, “‘Progress, Practice and Profits’: How Critical is Critical Management Studies?”, *19th Annual International Labour Process Conference*’da sunulan tebliğ, Londra Üniversitesi, 26-28 Mart, 2001, s. 12.

kisinin yerini “uzlaşmaya” bırakmış olmasıdır. İşçi ve işveren onları ayırmak isteyenlere karşı el ele, kol kola yürüyebileceklerdir.⁷⁰ Diğer yandan, post-modernist ve/veya post-yapısalcı esinimli teorilerde artıdeğer kavramının dolayısıyla metanın kullanım ve değişim değerlerine içkin çelişkilerin teorik geçersizliğine yönelik tutarlı açıklamalar bulunmamaktadır.⁷¹ “Büyük anlatı kalmadı” demekle, bu yaklaşımlar, birşeyi adlandırmakla dönüştürmek arasındaki farkı görmezden gelme eğilimi içerisindedirler.⁷²

Sosyal diyalog, sosyal tarafları⁷³ tanımlar ve kavramsallaştırırken, sosyal mücadelenin reddini hedeflemektedir. Sosyal diyalog, yalnızca bilgilenme ve görüş aktarmayla sınırlıdır. Sosyal mücadele, sosyal diyalog söyleminin önverili ve tartışmasız olarak ortaya koyduklarının tartışmalı hale getirilmesini içerir. Sosyal diyalogun tartışmasız olarak ortaya koydukları (neoliberalizm, küreselleşme ve piyasanın erdemi, vb) bir kez saptandıktan sonra, diyalog, mücadelenin yerini alır. Mücadele, tartışılmayacak ve sorgulanamayacak konuların, bizatihi kendilerinin tartışmaya konu olmasıdır. Sosyal diyalogda, diyaloga konu olmayan şey de bu konulardır. Farklı sınıfsal konumlara göre farklı tartışmalara yer kalmamaktadır zira. Sosyal mücadelenin reddi, sosyal diyalog anlayışında yer alan, bir tarafın kaybının öbür tarafın kazancı olduğu “sıfır toplamlı oyun” (*zero-sum game*) değil; her iki tarafın da işbirliğinden kazançlı çıktığı “kazan-kazan” (*win-win*) ilişkisinde de kendisini var etmektedir.⁷⁴ Bu nedenle, bir kağıdın üzerine “kazan-kazan” (*win-win*) yazmak imkan dahilindedir ve çelişkiyi yoksaymayı hedeflemektedir. Fakat, esas çelişki ve esas mücadele, çoğulculuk adına bir araya getirdiklerinizin bir arada olamamasından kaynaklanmaktadır.

Sosyal diyalog, araçsalcı ve işlevselci bir yaklaşımın izlerini taşımaktadır. Sosyal diyalog, sosyal tarafların, bir araya geldiği yasal ve kurumsal düzenlemelerin alanı olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla-

⁷⁰ Yücesan Özdemir, *a.g.m.*

⁷¹ Terry Eagleton, *Kuramdan Sonra* (çev. U. Abacı), İstanbul, Literatür, 2004.

⁷² *a.k.*

⁷³ “Sosyal taraf mı yoksa sosyal mücadele mi?” sorusu üzerine nitelikli bir çalışma için bkz. Graham Taylor ve Andrew Mathers, “Social Partner or Social Movement? European Integration and Trade Union Renewal in Europe”, *Labour Studies Journal*, 27,1, 2002, s. 93-108.

⁷⁴ Yıldırım Koç, “Sosyal Diyalog Nedir?”, *Vatan Postası*, 20 Mayıs 2006, http://www.vatanpostasi.org/index.php?option=com_content&task=view&id=152&Itemid=41 (20.02.2008).

la, emek-sermaye arasındaki ilişkisellik, süreçsellik ve tarihsellik yok sayılmaktadır.⁷⁵ Bazı çalışmalara göre, sosyal diyalogu bu şekilde yorumlamak, karmaşık bir süreci fazlasıyla sığlaştırmak ve bir bütün ve zenginlik içinde ele alınması gereken kavramı yalınlaştırmaktır.⁷⁶ Sosyal diyalog ile, kamusal alana çıkanların baskılardan muaf bir biçimde fikirlerin temsilcisi olarak varolabilecekleri beklentisi fazlasıyla iyimserdir. Bu noktada, tarafları temsilen geldiğine inanılan kimselerin, temsil kapasitesi, becerisi ve yetkileri de idealleştirilmektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi, sosyal diyalogun tarafları daha masaya oturmadan, “konuşulması” ve “tartışılması” “yasak” konular üzerinde mutabıklardır. Tarafların tartışamayacağı ve sorgulayamayacağı konular, piyasanın erdemleri, neoliberalizm ve küreselleşmedir. “Konuşulması” ve “tartışılması” “yasak” konular bir şekilde “önceden kararlaştırıldıktan”/ “verili hale getirildikten” sonra demokrasi de diyalog da prosedürel hale gelir. Sosyal diyalogda, diyaloga konu olmayan şey de “konuşulması” ve “tartışılması” “yasak” konuların bizatihi kendileridir. Sosyal diyaloga konu olamayacak konular verili kabul edildikten sonra, diyalogdan beklenen yararlar, ekonomik ve sosyal politika uygulamalarında demokratikleşme, yasallık, sosyal çatışmaların azaltılması ve taraflar arasında problem çözümünün kolaylaşması, ekonomik krizlerde ve geçiş dönemlerinde sosyal gerginliği azaltması olarak özetlenebilir.

Bu noktadan sonra formalleşme ve prosedürelleşme içerikten kopacak ve içeriğe karşı daha önemli bir hale gelecektir. Anılan dönüşümün neticesinde, Avrupa coğrafyasında sosyal mücadele tarihi görünmez hale gelmektedir. Anılan hakim söylem hakimiyetini sürdürdüğü sürece Avrupa sosyal mücadele sürecinin içerisinde gelişmiş olan neokorporatizm ve/veya demokratik korporatizm gibi kavramlar⁷⁷ ya yok olacaklar ya da içleri boşaltılmış bir halde varlıklarını sürdüreceklerdir. Neokorporatizm ve/veya demokratik korporatizm, işçi sınıfının bir sınıf olarak mücadele alanında olduğu dönemin kavramlarıdır.⁷⁸ Anılan kavramlar mücadelenin başarıları olduğu kadar başarısızlıklarının da

⁷⁵ Koray ve Çelik, *a.g.k.*, s.8.

⁷⁶ *a.k.*, s. 9.

⁷⁷ Sosyal korporatizm, neokorporatizm ve/veya demokratik korporatizm üzerine derinlikli bir çalışma için bkz. Gosta Esping-Andersen, *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, New Jersey, Princeton, 1990.

⁷⁸ Korporatist ilişkilerin canlanması yolunda ilk adımları, Weimar Anayasası ile anayasal güvenceye kavuşan işletme/işçi konseyleri uygulamasında görüyoruz.

dökümünü sunmaktadırlar. Bugün yeniden önerilen haliyle neokorporatizm, “sınıfsal temsiliyet” gibi, varlığı olmaksızın kendisini anlamlandıramayacağı kavramları gündemden düşürmekte; Avrupa ölçeğinde sivil toplumculuğun ötesine geçememektedir.⁷⁹

Sosyal diyalog, yönetim kavramının da içinde bulunduğu geniş bir söylemin bir parçasıdır. Yönetişim kavramı, idare etme eyleminin piyasa insiyatiflerine karşı duyarlılığının olabildiğince arttırıldığı, kapitalist sınıfın farklı temsiliyetlerinin çeşitli düzlemlerde ve çeşitli düzeylerde yönetime katılabildiği, ucu açık ve tanımı bol süreçleri kağıda aktarmak için kullanılan bir kavramdır.⁸⁰ Burada temel soru, sosyal diyalog masasına kimlerin hangi gündemle oturmakta olduğudur? Sosyal diyalog masalarına, farklı kimlikler ve programlarla da olsa içerisinde sermayenin temsiliğini gerçekleştiren faktörler oturmaktadır. Sosyal diyalog masasında, farklı kimliklerin çoğulcu birlikteliğini görmek, bu geniş katılımı, totaliter dönemlere göre sevindirici bir dönüşüm ve/veya “ilerleme” olarak değerlendirmek oldukça problemlidir. Zira, bunca “katılıma” (üretim sürecine, yönetime ve diğer kamusal alanlara vs.) rağmen insanlar sürekli sermayenin mantığı içerisinde düşünmekte, onun adaletini tecelli ettirmenin ötesinde hiçbir netice elde edememektedirler.⁸¹ Kendisini sıkıştıran sermayeye karşı her hamlede bir şeylerden vazgeçerek “ayakta durma” çabasının ve/veya stratejisinin katılımcı ve demokratik olduğu iddiasının bir sınırı olmalıdır.

Sosyal diyalog, kendisi de emeğin başarı ve yenilgileri ile örülmüş bir süreç olan Avrupa toplum modelinin reddini ima eden bir kavramsallaştırmadır. Avrupa toplum modeli, piyasa ekonomisi, çoğulcu demokrasi ve müdahaleci devlet anlayışının özgül bir tarihsel konjonktürde birlikte yapılanmasına verilen addır.⁸² Anılan özgül konjonktür imkanlarını tüketmiş ve “yenisi” karşısında ufkunu kaybetmiştir.

---

⁷⁹ Bkz. Oscar Molina ve Martin Rhodes, “Corporatism: The Past, Present and Future of a Concept”, *Annual Review of Political Science*, 5, 2002, 305-331; Jürgen R. Grote ve Phillippe Schmitter, “The Renaissance of National Corporatism: Unintended Side-Effect of European and Monetary Union or Calculated Response to the Absence of European Social Policy?”, *Transfer*, 5 (1-2), 1999, 34-64; Wolfgang Streeck, “From National Corporatism to Transnational Pluralism: European Interest Politics and the Single Market”, Working Paper No. 164, 1991 <http://kellogg.nd.edu/publications/workingpapers/WPS/164.pdf> (20.02.2008).

⁸⁰ G. Marks, L. Hooghe ve K. Blank, “European Integration from the 1980s: State Centric vs. Multi-Level Governance”, *Journal of Common Market Studies*, 34, 3, 1996, s. 341-378.

⁸¹ Birgül Ayman Güler, “Yönetişim: Tüm İktidar Sermayeye”, *Praksis*, 9, 2003, s. 93-116.

⁸² Koray, a.g.k.

“Yeni”si eskisini aratmaktadır. Yeni güç dengesi içerisinde işçi sınıfı kendisine daha az yer bulabilecektir. Diyalogun “sosyal” yanı da burada ortaya çıkmaktadır: durumu “güzellikle” anlatmak.

SONUÇ: “EMEK”İN SAVUNACAĞI BİR SOSYAL POLİTİKA

İçinde bulunduğumuz küresel kapitalizm döneminde, “sermaye”, hem merkez hem de çevre ülkelerde ekonomik, siyasi ve ideolojik yapıların tümünde güçlenmektedir. Dolayısıyla, emeğin toplumsal tahayyül içerisindeki kurucu rolü her alanda göz ardı edilmektedir. Diğer bir deyişle, Avrupa’da geleneksel sosyal politika, AB sosyal politikasının karşısında ciddi bir tehdit altındadır.

Günümüzde, AB sosyal politikası, sahip olduğu kavramlar ile, geleneksel sosyal politika anlayışının - ki bu anlayış merkezine ücretli istihdamı almakta ve emeğin fiziki ve kültürel yeniden üretimini kamu örgütlenmesi olarak görmektedir – reddi üzerinden “yeni” bir anlayış geliştirmenin gerekliliğine yaslanmaktadır. Yazı boyunca belirtildiği gibi, söylemler açıkladıkları kadar görünmez kıldıkları ile de sınıfsal etkiler doğururlar. “Yeni”nin neyi görünmez hale getirdiğini/getireceğini bilmek, onun, iddia edildiği gibi “yeni” olmadığını da bilmek sonucunu doğurur. Başka bir bağlamda, “yeni”ye yer vardır; kapitalist birikimin farklı karakterler taşıyan farklı dönemleri ve her dönemin de kendine has düzenlemeleri vardır. Bu çalışmada, AB sosyal politikasının kavramlarının yarattığı epistemik şiddete karşı bir farkındalık geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu farkındalık, Türkiye gibi uyum sürecinde olan ülkeler için daha önemlidir. Türkiye gibi AB uyum sürecinde olan bir ülkede, bu dönemin kendine has düzenlemeleri içerisinde “emek” için neler yapılabileceği sorusu sorulmalıdır. Bu soru sorulurken ve bu soruya cevap aranırken, sermayenin savunduğu sosyal politika paradigmasına sıkışıp kalmamak elzemdir. Sermayenin kavramları ile konuşup “emek” adına bir kazanım sağlamak mümkün değildir, zira.

KAYNAKÇA

- Akkaya, Yüksel, “Yetiş Ya Avrupa Birliği”, *Sendika.Org.*, 24 Eylül 2004, http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=895 (28.03.2007).
- Althusser, L., *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* (çev. Alp Tümertekin), İthaki Yayınları, İstanbul, 2003.
- Andersen, T. M. ve Michael Svarer, “Flexicurity: Labour Market Performance in Denmark”, *CESifo Economic Studies*, 53, 2007, s. 389-429.
- Avrupa Komisyonu, *Key Challenges, Facing European Labour Markets: A Joint Analysis of European Social Partners*, 2007, http://ec.europa.eu/employment_social/social_dialogue/docs/cross_key_challenges.pdf (15.04.2008).

- Avrupa Komisyonu, *Towards Common Principles of Flexicurity: More and Better Jobs through Flexibility and Security*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2007, http://ec.europa.eu/employment_social/employment_strategy/pdf/flex_comm_en.pdf (20.02.2008).
- Carchedi, G., *For Another Europe: A Class Analysis of European Economic Integration*, London, Verso, 2001.
- Castells, M., *The Rise of the Network Society*, Vol. 1, Oxford: Blackwell, 1996.
- Cowles, M. G., "Setting the Agenda for the New Europe: The ERT and EC 1992" *Journal of Common Market Studies*, 33 (4), 1995, s. 501-526.
- Çelik, A., *AB Sosyal Politikası: Uyum Sürecinin Uyumsuz Alanı*, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2006.
- Derici, H., "Güvenceli Esneklik", *İşveren*, Haziran, 2006. http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=1450&id=77 (10.02.2008).
- Eagleton, T., *Kuramdan Sonra*, (çev. U. Abacı), İstanbul, Literatür, 2004.
- Ercan, F. ve Şemsa Özar, "Emek Piyasası Teorileri ve Türkiye'de Emek Piyasası Çalışmaları", *Toplum ve Bilim*, 86, 2000, 22-72.
- Esping-Andersen, G., *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, New Jersey, Princeton, 1990.
- Freire, P., *Ezilenlerin Pedagojisi* (çev. D. Hattatoğlu ve E. Özbek), Ankara, Ayrıntı Yayınları.
- Gramsci, A., *Modern Prens* (çev. Pars Esin), Ankara, Birey ve Toplum, 1984.
- Grote, J. H. ve Phillippe Schmitter, "The Renaissance of National Corporatism: Unintended Side-Effect of European and Monetary Union or calculated Response to the Absence of European Social Policy?" *Transfer*, 5 (1-2), 1999, 34-64.
- Güler, B. A., "Yönetişim: Tüm İktidar Sermayeye", *Praksis*, 9, 2003, s. 93-116.
- Gülmez, M., *Avrupa Birliğinde Sosyal Politika*, Türkiye-AB Sendikal Koordinasyon Komisyonu Yayın No. 4, Ankara, 2003.
- Hardt, M. ve Antonio Negri, *Labor of Dionysus: A Critique of the State-Form*, Minnesota: University of Minnesota Press, 1994.
- Harrop, J., *The Political Economy of Integration in European Union*, Cheltenham, Edward Elger, 2000.
- Hemerick, A., "The Transformation of European Social Model(s)?" *Why We Need a New Welfare State* (Ed. Gosta Esping-Anderson), New York, Oxford University Press, 2002, s. 173-215.
- Hix, S., A. G. Noury ve G. Roland (Ed.), *Democratic Politics in the European Parliament*, Cambridge, Cambridge University Press, 2007.
- Hollman, O. ve K. Van der Pijl, "Structure and process in transnational European business", *A Ruined Fortress? Neoliberal Hegemony and Transformation in Europe* (Ed. A. Cafruny ve M. Ryner), Rowman & Littlefield, 2003, s. 71-93.
- Hyman, R., *Flexible Rigidities: A Model for Social Europe?*, [Online publication], Universidad Complutense de Madrid, 2001. Available from www.ucm.es/info/femp/irec/PROGRAM.htm. (14.12.2007).
- Klammer, U., "Flexicurity in a Life-Course Perspective", *Transfer*, 2, 2004, s. 98-119.
- Koç, Y., "Sosyal Diyalog Nedir?", *Vatan Postası*, 20 Mayıs 2006, http://www.vatanpostasi.org/index.php?option=com_content&task=view&id=152&Itemid=41 (20.02.2008).
- Koray, M. ve Aziz Çelik, *Avrupa Birliği ve Türkiye'de Sosyal Diyalog*, Belediye-İş Sendikası AB'ye Sosyal Uyum Dizisi, 2007.
- Koray, M., *Avrupa Toplum Modeli*, Ankara, İmge Yayınları, 2005.
- Lejour, A. M., *Social Europe: Responsibility of the EU or the Member States*, Euroframe-EFN Autumn 2007 Report CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis, http://www.euroframe.org/fileadmin/user_upload/euroframe/efn/autumn2007/Annex5_CPb.pdf (15.04.2008).

- Marks, G., L. Hooghe ve K. Blank, "European Integration from the 1980s: State Centric vs. Multi-Level Governance", *Journal of Common Market Studies*, 34, 3, 1996, 341-378.
- Mathers, A., *Struggling for a Social Europe: Neoliberal Globalization and the Birth of a European Social Movement*, Aldershot, Ashgate, 2007.
- Mathers, A. ve Graham Taylor, "Contemporary Struggle in Europe: 'Anti-Power' or 'Counter-Power'?" *Capital & Class*, 85, 2005, s. 27-30.
- Mathers, A. ve Mario Novelli, "Researching Resistance to Neoliberal Globalisation: Engaged Ethnography as Solidarity and Praxis", *Globalizations*, 4 (2), 2007, s. 229-249.
- Mingione, E. (Ed.), *The Urban Poverty and Underclass*, Oxford, Basic Blackwell, 1996.
- Molina, O. ve Martin Rhodes, "*Corporatism: The Past, Present and Future of a Concept*", *Annual Review of Political Science*, 5, 2002, s. 305-331.
- Müftüoğlu, Ö., "Sosyal Güvenlik Hakkı Sosyal Diyaloga Kurban Edilmemelidir", *Yeni Ortam*, 1, 21, 2008 <http://www.yeniortam.org/21yor1.html> (10.04.2008).
- Negri, A. ve Michael Hardt, *Çokluk* (çev.B. Yıldırım), İstanbul: Ayrıntı, 2004.
- O'Brien, D. J. Wilkes, A. De Haan ve S. Maxwell, "Poverty and Social Exclusion in North and South", *IDS Working Paper*, No. 55, 2000.
- Özdemir, A. M., "Üretim Söylemlerindeki Dönüşüm, Kolektif Hak Kavramı ve Emegün Hukuku", *Çalışma ve Toplum*, 2, 2006, 49-61.
- Özkaplan, N., Gamze Yücesan-Özdemir ve Ali Murat Özdemir, "Sosyal Dışlanma Ne'yi Dışlar: Avrupa Üzerine Notlar", *Mülkiye*, XXIX, Güz, 2005, s. 77-95.
- Sapancalı, F., *Sosyal Dışlanma*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 2002.
- Silver, H., "Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms", *International Labour Review*, 133(5-6), 1997, s. 531-578.
- Streeck, W., "*From National Corporatism to Transnational Pluralism: European Interest Politics and the Single Market*", Working Paper No. 164, 1991 <http://kellogg.nd.edu/publications/workingpapers/WPS/164.pdf> (20.02.2008).
- Şenses, F., *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, İstanbul, İletişim, 2003.
- Taylor, G. ve Andrew Mathers, "Social Partner or Social Movement? European Integration and Trade Union Renewal in Europe", *Labour Studies Journal*, 27, 1, 2002, s. 93-108.
- Thompson, P., "Progress, Practice and Profits': How Critical is Critical Management Studies?", *19th Annual International Labour Process Conference*'da sunulan tebliğ, Londra Üniversitesi, 26-28 Mart, 2001.
- Upchurch, M., Graham Taylor ve Andrew Mathers, "Trade Union Strategic Responses to the Crisis of Social Democratic Trade Unionism: The UK and Beyond", *ACREW Conference 2006 Socially Responsive, Socially Responsible Approaches to Work and Employment*, Monash University/Prato Centre, Prato, Italy, 2007.
- Van Apeldoorn, B., *Transnational Capitalism and the Struggle over European Integration*, Routledge, 2002.
- Wilthagen, T., *The Flexibility-Security Nexus: Approaches to Regulating Employment and Labour Markets*, OSA- Institute of Labour Studies Working Paper WP2002-18, 2002, http://www.uvt.nl/osa/producten/wop/oswp02_18.pdf (10.04.2008).
- Wood, E. M. *Sınıftan Kaçış* (çev. Ş. Alpagut), İstanbul, Yordam, 2006.
- Yücesan Özdemir, G., "Emek Süreci Teorisi ve Türkiye'de Emek Süreci Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme", *Küreselleşme, Emek Süreçleri ve Yapısal Uyum* (Ed. A. A. Dikmen), Ankara, İmaj, 2002, Ankara, s. 433-471.
- Yücesan Özdemir, G., "Sosyal Dışlanma Kavramı Masum Değildir: İnsandılaşmanın Reddi ve İnsanlaşmaya Dair", *Tes-İş Dergisi*, Haziran, 2007, s. 100-103.